

בס"ד פרשת אמור: האם מותר לומר 'הנני מוכן ומזומן' לפני ספירת העומר

פתיחה

כותבת התורה בפרשה (כג, טו - טז), שמצווה לספור חמישים יום מהקרבנות קרבן העומר המוקרב יום לאחר חג הפסח, עד חג השבועות בו מקריבים קרבן חטים: "עַד מִמָּחֳרַת הַשָּׁבֹט הַשְּׂבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִישִׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לֵילֶקֶךְ". עוד מוסיפה התורה, שצריך להתחיל לקצור ולספור את העומר 'ממחרת השבת', ונחלקו הצדוקים והפרושים (= ז"ל) בכוונת התורה:

הצדוקים פירשו, שממחרת השבת הכוונה מיום ראשון של השבוע, חז"ל לעומת זאת בעקבות מסורת (ומספר ראיות מהתנ"ך) פירשו, ש"שבת" במקרה זה הכוונה ליום טוב, ומתחילים לספור ספירת העומר במוצאי יום טוב ראשון של פסח. בגלל המחלוקת, כאשר קצרו את השעורים לקרבן העומר, עשו מכך אירוע גדול, כדי להוציא מדעת הצדוקים. ובלשון הרמב"ם (תמידין ומוספין ז, יא):

"כל העיירות הסמוכות מתכנסות כדי שיהיה נקצר בעסק גדול אומר להם הקוצר לכל העומדים שם. אקצור? הן. אקצור? הן. וכל כך למה? מפני אלו הטועים שיצאו מכלל ישראל בבית שני, שהן אומרים שזה שנאמר בתורה ממחרת השבת הוא יום שבת, ומפי השמועה למדו שאינה שבת אלא יום טוב."

בעקבות הזכרת ספירת העומר בפרשת השבוע, נעסוק בהלכות ספירת העומר, ובשאלה האם מותר לשיר או לומר את הנוסח 'הנני מוכן ומזומן' שיש הנוהגים לאומרו לפני הספירה. כדי לענות על שאלה זו ראשית יש לפתוח בשאלה בסיסית יותר, האם ספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא או מדרבנן.

דאורייתא או דרבנן

הגמרא במסכת מנחות מביאה מחלוקת בין האמוראים, כיצד יש לספור את ספירת העומר. א. לדעת אב"י והחכמים בבית רב אשי, יש למנות גם שבועות וגם ימים. ב. אמיר חלק וסבר, שיש חובה לספור רק ימים. בטעם הדבר נימק, שמכיוון שהספירה היום היא רק זכר למקדש, אין צורך לספור שבועות.

נחלקו הראשונים בעקבות דברי הגמרא, האם ספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא או רק מדרבנן. כפי שנראה להלן, ייתכן שמחלוקת זו משפיעה על הדיון האם מותר לשיר 'הנני מוכן ומזומן', אך נפקא מינה בסיסית יותר תהיה האם מותר לספור בין השמשות (זמן ספק יום ספק לילה), שבפשטות רק אם הספירה מדרבנן ניתן להקל:

מחלוקת הראשונים

א. הרמב"ם (תמידין ומוספין ז, כב) פסק, שספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא. הסיבה לפסיקתו היא, שכפי שראינו, הנימוק של אמיר שצריך לספור רק ימים הוא משום שהספירה היא 'זכר למקדש' (דהיינו מדרבנן). משמע שאב"י החולק וסובר שיש לספור גם שבועות וגם ימים (וכמותו נפסק להלכה) - סובר שגם בזמן הזה הספירה מדאורייתא.

כיצד יתמודד הרמב"ם עם הפסוק בתורה הכותב 'וספרתם לכם... מיום הביאתכם את עומר התנופה', ממנו משמע שספירת העומר תלויה בהבאת קרבן העומר? הרמב"ם תירץ, שהבאת קרבן העומר היא רק סימן לכך שצריך להתחיל את ספירת העומר, כאשר מגיע זמן העומר יש להתחיל לספור, אך לא סופרים בגלל הבאת העומר. ובלשונו:

"מצוות עשה לספור שבע שבתות תמימות מיום הבאת העומר, שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת שבע שבתות, ומצווה למנות הימים עם השבועות שנאמר תספרו חמישים יום, ומתחילת היום מונין לפיכך מונה בלילה מליל ששה עשר בניסן. מצוה זו על כל איש מישראל ובכל מקום ובכל זמן, ונשים ועבדים פטורין ממנה."

ב. התוספות (מנחות סו ע"א ד"ה זכר) והרא"ש (שם י, מ) חלקו על הרמב"ם וכתבו, שלמרות שיש לספור גם שבועות וגם ימים, ספירת העומר בזמן הזה היא מדרבנן בלבד. בטעם הדבר נימק הר"ן (פסחים כח ע"א בדה"ר), שלמרות שהגמרא כותבת שטעמו של אמיר (הסובר שיש לספור רק ימים) הוא זכר למקדש, אב"י לא חולק על כך, אלא סובר שזכר למקדש יש לספור ימים ושבועות¹.

בעל המאור (שם) העלה אפשרות נוספת והבין כהבנת הרמב"ם, שאב"י חולק על אמיר וסובר שהספירה בזמן הזה מדאורייתא. בניגוד לרמב"ם, סבר בעל המאור שההלכה כדעת אמיר שיש לספור רק ימים שכן הספירה בזמן הזה מדרבנן, אלא שלמעשה נהג הציבור בכל זאת לספור גם שבועות. ובלשונו:

"יש ששואלין מה טעם אין אנו אומרים בו זמן, ומה טעם אין אנו סופרים שתי ספירות מספק כמו שאנו עושין שני י"ט מספק? כללו של דבר אין לנו להחמיר בספירת העומר שאינו אלא לזכר בעלמא והכין אסיקנא בדוכתא במנחות דאמיר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא ואף על פי שאנו מונין ימים ושבועות מנהג הוא בידינו."

ג. רבינו ירוחם (נתיב ה', חלק ד', מד ע"ג) בגישה שלישית וממוצעת, סבר שספירת השבועות היא מדאורייתא, והימים מדרבנן. הוא נימק, שמלשון הפסוק משמע שרק השבועות תלויים בהבאת העומר ולא הימים, שכן נאמר: "מִיּוֹם הַבִּיאָתְכֶם אֶת-עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת תִּמְיַמֶּת תִּהְיֶינָה".

בל תוסיף

להלכה נפסק בשולחן ערוך (תפט, ב) כדעת רוב הראשונים, שהספירה בזמן הזה מדרבנן בלבד. משום כך מעיקר הדין אפשר לספור ספירת העומר בין השמשות, אך כדאי לחכות לצאת הכוכבים, כדי לחשוש לדעת הרמב"ם שספירת העומר היא מהתורה (או מחמת שספק דרבנן לקולא רק בדיעבד).

¹ הגרי"ז טען שמחלוקת האמוראים תלויה בביאור המושג 'זכר למקדש'. אפשרות ראשונה נוקטת, 'שזכר למקדש' הכוונה שעושים את המצווה כמו שהיה בזמן המקדש כדי שלא ישכחו כיצד עשו, ולכן במקרה שלנו צריך לספור שבועות וימים. אפשרות שניה, אין עניין לעשות כמו שהיה בזמן המקדש, אלא העיקר לעשות זכר למקדש אך אין חובה לעשות דווקא כמו שהיה בזמן המקדש.

לכאורה, בעקבות פסק השולחן ערוך מתעוררת בעיה הלכתית, הקשורה למחלוקת ראשונים בדיני בל תוסיף. בפרשת ראה (יג, א) כותבת התורה, שיש איסור להוסיף על המצוות או לגרוע מהן. פשוט מסברא, שאין הכוונה למנוע מחכמים לגמרי את היכולת להוסיף, ומשום כך נחלקו הראשונים בביאור הפסוק (ונראה רק חלק מהדעות):

א. **הרשב"א** (ראש השנה טז ע"ב) ביאר, שהאיסור להוסיף מצוות חל רק על היחיד, אך לבית הדין מותר. ב. **הרמב"ם** (ממרים ב, ט) ביאר, שגם לחכמים אסור להוסיף מצוות, אבל רק אם יטענו שהציווי מהתורה. לכן לדוגמא אין בעיה שחכמים יתקנו לחגוג את פורים, ובלבד שיורו שמדובר במצווה דרבנן ולא בציווי מהתורה.

הנני מוכן ומזומן

יוצא שלדעת הרמב"ם, מי שאומר על מצווה מדרבנן שהיא חובה מדאורייתא, עובר על איסור בל תוסיף. אם כך, קשה כיצד לפני ספירת העומר אומרים את נוסח 'לשם ייחוד' הכולל את המילים "הנני מוכן לקיים מצוות עשה של ספירת העומר כמו שכתוב בתורה", והרי להלכה נפסק שבזמן הזה מדובר במצווה מדרבנן! נחלקו האחרונים ביישוב הקושי:

א. **הרב עובדיה** (יחזה דעת ו, כט) ו**הדברי יציב** (או"ח ריד) בעקבות קושיה זו נקטו, שנכון להשמיט את המילה 'עשה' ואת 'כמו שכתוב בתורה' מהנוסח של לשם ייחוד ולומר כך: 'הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות ספירת העומר, ויהי נועם ה' אלוֹקינו עלינו וכו'. באופן זה לא מכריזים שהמצווה היא מדאורייתא, ואין באמירת הלשם ייחוד בל תוסיף. ובלשון הדברי יציב:

"וזה לי ימים רבים שמנהגי לדלג על תיבות הללו ולומר לקיים מצות ספירת העומר וכתוב בתורה וכו', כיון שלדעת רוב הפוסקים ספירה בזמן הזה מדרבנן... וביותר יש לחוש בזה לפי שיטת הרמב"ם סוף פ"ב מהל' ממרים שבכלל בל תוסיף שלא לומר על תקנת חכמים שהיא דבר תורה."

ב. **הגרש"ז אויערבך** (הליכות שלמה ניסן - אב) חלק וסבר, שאין צורך לשנות את הנוסח. לדעתו המילים 'מצוות עשה' מהם משמע שמדובר במצווה מדאורייתא אפשר לפרש, שהכוונה למצוות עשה מדרבנן. כמו כן, את המילים 'כמו שכתוב בתורה' אפשר לפרש, שחכמים תיקנו לקיים את מצוות ספירת העומר בהתבסס על ספירת העומר המוזכרת בתורה.

שבע שבתות

בעיה נוספת שעלולה להתעורר באמירת הנוסח של 'הנני מוכן ומזומן', הם המילים 'שבע שבתות' המופיעות בנוסח. כפי שראינו בעבר (צו שנה ג'), נחלקו התנאים, אמוראים וראשונים, האם כאשר מקיימים מצווה, צריך להתכוון לקיימה:

א. **הרשב"א** (שם, ד"ה אמר ליה) כתב שלהלכה פוסקים כדעות שמצוות אינן צריכות כוונה, מכיוון שכך דעת רוב האמוראים בגמרא. כך גם סבר **הריטב"א** (שם), וראייה לדבריו הביא מהגמרא שדנה בדעת אבא דשמואל, שגם הוא כמו רבא סבר שמצוות אינן צריכות כוונה ולכן פסק שמי שכופים אותו לאכול מצה יצא - משמע מכאן שהלכה כמותם.

ב. **הרי"ף** (ז ע"ב) ו**הרא"ש** (ג, יא) חלקו, וסברו שיש לפסוק להלכה כדעת רבי זירא שמצוות צריכות כוונה. הם נימקו, שהגמרא במסכת פסחים (קיד ע"ב) מביאה בשם רבי יוסי שמצוות צריכות כוונה, ובדרך כלל פוסקים כדעת רבי יוסי כיוון שנימוקו עימו, כלומר שפסקיו ישירים והגיוניים.

כיצד פסק השולחן ערוך? נראה שבדבריו יש סתירה. **מצד אחד** פסק (או"ח ס, ד) בפירוש כדעת הסוברים שמצוות צריכות כוונה. **מצד שני**, כאשר דן בהלכות ספירת העומר פסק (תפס, ד), שהשואל את חברו כמה ימים סופרים היום, עליו לומר לו 'אתמול ספרו כך וכך', שאם יאמר לו 'היום סופרים כך וכך', יצא ידי חובת הספירה, וזאת למרות שהוא לא התכוון לספור ספירת העומר.

תירוצי האחרונים

נחלקו האחרונים ביישוב הסתירה:

א. **הט"ז** (שם) דחק בלשון השולחן ערוך וכתב, שאין כוונתו לומר שהמשיב ממש יצא ידי חובה, שהרי הוא לא התכוון לספור ולקיים מצווה, אלא שכדאי להתחילה להיזהר שלא לומר כך, ולחשוש לדעות הראשונים הסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה (למשל הרשב"א). אבל בדיעבד אם אמר לחברו את ספירת היום אפשר לספור שוב ועם ברכה.

ב. רוב האחרונים דחו את תירוצו של הט"ז, שהרי השולחן ערוך כותב בפירוש "אינו יכול לחזור ולמנות בברכה". משום כך תירצו **המגן אברהם** (ס"ק י) ו**הגר"א** (שם), שמכיוון שלדעת הסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה, יוצאים ידי חובה באמירה בלבד גם מבלי להתכוון, חשש השולחן ערוך לדעתם, וכתב שיספור בלי ברכה מחשש שמא כבר יצא ידי חובה, ובלשון **העולת שבת**:

"אף על גב דלעיל בסימן ס' סעיף ד' פסק המחבר (= השולחן ערוך) דמצוות צריכות כוונה, ואפשר שלענין ברכה מקילין בספק ברכה, כיוון דפלוגתא דרבנותא (= של רבותינו) היא, וזה שדקדק המחבר אינו יכול לחזור ולמנות בברכה, אבל חוזר ומברך בלא ברכה. וכן כתב בכנסת הגדולה."

לפי תירוץ זה מעיר **כף החיים** (תפס, ז), שישנה בעיה נוספת באמירת 'לשם ייחוד'. ביום האחרון של ספירת העומר סופרים שבעה שבועות, ובנוסח הלשם ייחוד כתוב 'מיום הביאכם את עומר התנופה **שבע שבתות** תמימות תהיינה'. לכאורה, יוצאים ידי חובת הספירה כבר באמירה זו, ולא ניתן לאחר מכן לברך על הספירה. לכן כתב שביום האחרון, יש להימנע לומר מילים אלו (ועיין הערה²).

חג שמח! סיימת לקרוא? קח לקרוא בשולחן החג או בבקשה תעביר הלאה כדי שעוד אנשים ייקראו³...

² אפשר להעלות אפשרות שלישית לתרץ את הסתירה (אותה תירץ הפרי חדש ס' תפס). להלכה נפסק שמצוות דאורייתא צריכות כוונה, ונחלקו האחרונים האם גם מצוות דרבנן צריכות כוונה. אפשר שהשולחן ערוך פסק להלכה כדעת הסוברים שמצוות דרבנן לא צריכות כוונה, וכיוון שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, יוצאים ידי חובת הספירה גם ללא כוונה.

³מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לחלק את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com